

УДК 821.161.2'04-97Димитрій3.09

Архиєпископ Ігор Ісіченко

«РУНО ОРОШЕНОЄ» В МЕТАФОРИЧНІЙ СТРАТЕГІЇ СВТ. ДИМИТРІЯ ТУПТАЛА

DOI: 10.5281/zenodo.3860706

© архиєп. І. Ісіченко, 2020. CC BY 4.0

*Метою статті є аналіз художньої структури збірника богородичних оповідань Димитрія Туптала «Руно орошенное» (Чернігів, 1683). Ця книга займає особливе місце в творчості видатного українського письменника епохи Бароко Димитрія Туптала, оскільки нею хронологічно відкривається літературна діяльність майбутнього упорядника «Житій святих» або «Четьїх Міней» (1684–1705). Попри це, національне літературознавство оцінювало збірник стримано або й критично. Адже і позитивістська методологія кінця XIX – початку XX ст., і радянське літературознавство мали за критерій оцінки твору його народність, політичну актуальність, відповідність ідейно-тематичного спрямування твору вимогам суспільного прогресу. Обрана в статті структуральна **методологія**, сполучена з інтертекстуальним аналізом, дозволяє виявити широкий спектр концептуально-містких елементів, які складаються в довшену систему художнього відображення маріологічної доктрини. Ключовим поняттям для розкриття художньої структури тексту є метафора. Її визначальна роль у збірнику відповідає текстотворчій стратегії барокового мистецтва. **Наукова новизна** статті полягає в описі конотаційних полів центральної метафори «руно орошеного» й виявленні у взаємодії цих полів авторської стратегії. Іntenційність тексту розкривається в перспективі архетипної алегорії пастуха й отари, визначеної євангельськими притчами. Руно, тобто овеча вовна, виокремлюється з архетипної алегорії й перетворюється на містку метафору з широкою конотаційною сферою. Антитектичний характер цієї метафори виявляється продуктивним для розгортання на рівні вступних розділів і однотипно побудованих частин концепту Богородиці як простору єднання Неба і землі. У статті робляться **висновки** про те, що метафорична структура відображає одну з найфундаментальніших концепцій християнської доктрини і визначає дискурсивну стратегію автора. Опозиція «Небо – земля» в її онтологічному сенсі оприявнюється в образі Чернігівсько-Іллінської ікони, краплі на якій сприймаються за благодатний знак слізної молитви Богородиці. Топос одягу Богородиці (покрова – «омофор») семіотизується, розвиваючи закладену в природі вовняного вбрання інтенційність. Сама текстотворча діяльність інтерпретується як дарування читачеві/слухачеві живлющої води.*

***Ключові слова:** Димитрій Туптало, Богородиця, Чернігівсько-Іллінська ікона, бароко, метафорична стратегія, когнітивні функції, дискурсивна програма, топос, концепт, агіографія, патерик.*

Книга Димитрія Туптала «Руно орошенное» (Чернігів, 1683) не здобулася на увагу істориків літератури, попри своє місце першої публікації одного з найвідоміших українських письменників. Ілля Шляпкін у біографії свт. Димитрія зауважує лише про цей твір: «Про схоластичний склад його ми поширюватися не будемо»¹. Омелян Огоновський зазначає, що «в сій книзі находяться оповідання про чуда від

¹ Шляпкин И. А. Св. Димитрий Ростовский и его время (1651–1709 г.). СПб., 1891. С. 18–19.

образу Богородиці в Єлецькій Чернігівській монастирі»², не вдаючись до характеристики. Саркастичний Іван Франко взагалі не вважає за належне згадувати про твори свт. Димитрія, крім «Житій святих»³. Михайло Возняк лише констатує вплив на «Руно орошенне» Лазаря Барановича⁴. А Сергій Єфремов, згадавши таки про «Руно орошенне», відносить його до творів, які «знаменують собою великий занепад літературного смаку, виродження форми, панування фрази й тієї схоластичної штучності, якою рішуче видихавсь усякий дух живого життя»⁵. Це дуже виразно відображає критичний підхід позитивістського літературознавства до вибагливої барокової прози.

За радянської доби «Руно орошенне» потрапляло до ідеологічно ворожого кола «збірників про чудеса, спрямованих на піднесення авторитету церкви»⁶, що по суті унеможливило його об'єктивний літературознавчий аналіз. Хоча Володимир Крекотень зважився таки доповнити картину літературного життя др. пол. XVII ст. відзначенням популярності «коротеньких легендарних оповіданнячок про чудеса богородиці»⁷, до яких долучив і «Руно орошенне», узалежнюючи його від аналогічних книг Іоанікія Галятовського⁸. Та й в університетському підручнику 1978 р. констатуються поява цього збірника, його залежність від «Неба нового», наявність шести перевидань⁹.

Падіння СРСР і зникнення ідеологічних перешкод в оцінці конфесійно забарвлених текстів відносно мало позначилися на інтерпретації «Руна орошенного». Суспільний запит постколоніальної нації визначав систему пріоритетів, у якій подібним творам належало вельми скромне місце. Однак же Петро Білоус відзначає довершеність і мистецьку стрункість «новельних структур» свт. Димитрія¹⁰, а Ірина Савченко констатувала у зв'язку з повідомленням про вихід збірки «не лише письменницький талант Туптала, а й його вміння систематизувати та компонувати різномірний матеріал, критично ставитися до праць попередників»¹¹.

Помітною віхою в національному вимірі дослідження спадщини Димитрія Туптала стала міжнародна наукова конференція «Дмитро Туптало у світі українського бароко», проведена Львівським національним університетом ім. Івана Франка 25–26 травня 2006 р. Її матеріали, видані вже наступного року¹², стимулювали зацікавлення спадщиною свт. Димитрія, але й засвідчили відсутність у колі цих зацікавлень «Руна орошенного». Невдовзі починають з'являтися статті викладача Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля Тетяни Іртуганової про «Руно орошенне»¹³, а в Чернігові звертається до цього тексту

² Огоновський О. Історія літератури руської. Львів, 1887. Т. 1. С. 372.

³ Франко І. Історія української літератури. Частина перша. Франко Іван. Зібрання творів: У 50 т. Київ : Наукова думка, 1983. Т. 40. С. 313.

⁴ Возняк М. Історія української літератури. Львів, 1921. Т. 2, ч. 1. С. 344.

⁵ Єфремов С. Історія українського письменства. 4-е вид. Київ; Ляйпціг, 1924. Т. 1. С. 184–185.

⁶ Історія української літератури: В 2 т. Київ : Вид-во АН УРСР, 1954. Т. 1. С. 87.

⁷ Історія української літератури: У 8 т. Київ : Наукова думка, 1967. Т. 1. С. 395.

⁸ Там само. С. 396.

⁹ Грицай М. С., Микитась В. Л., Шолом Ф. Я. Давня українська література. Київ : Вища школа, 1978. С. 189.

¹⁰ Білоус П. Історія української літератури XI–XVIII ст.: Навчальний посібник. Київ : Академія, 2009. С. 273.

¹¹ Історія української літератури: У 12 т. Київ : Наукова думка, 2014. Т. 2. С. 397.

¹² Дмитро Туптало у світі українського бароко: Зб. наук. праць / За ред. Б. С. Криси. Львів: Артос; Априорі, 2007. 328 с.

¹³ Іртуганова Т. Наука складання проповіді і «Руно орошенне» Димитрія Туптала. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2011. Вип. 16. С. 117–120; Іртуганова Т. Р. Руно орошенне Димитрія Туптала в історико-літературному дискурсі. *Таїни художнього тексту (до проблеми поетики тексту)*. 2012. Вип. 14. С. 40–46; Іртуганова Т. Автор у Руні орошенному Димитрія Туптала. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу Києво-Могилянська академія]. Сер.: Філологія. Літературознавство*. 2013. Вип. 222, Вип. 210. С. 72–75; Іртуганова Т. Наративні особливості оповідань-міраклів у «Руні орошенному» Димитрія Туптала. *Південний архів (філологічні науки)*. 2019. Вип. 77. С. 17–21.

історик із «Чернігівського колегіуму» Олександр Тарасенко¹⁴. Завдяки невтомному подружжю Світлани й Віталія Шумилів виходить друком репринт книги, що випереджала появу «Руна орошеного» – «Чуда Пресвятої і Преблагословенної Діви Марії» (1677)¹⁵, підготовлений Мариною Федотовою й оснащений її ґрунтовною передмовою¹⁶ та коментарями.

У Росії студії над духовною спадщиною свт. Димитрія активно стимулюються фундаменталістичними середовищами Православної Церкви та владних структур. Вже понад 24 роки тому започатковано традицію проведення «Димитрівських читань»¹⁷, але згодом вони набули суто пропагандистського характеру, коли, скажімо, їхньою темою в провінційних містах стає «Великая Победа как духовный подвиг: победители и наследники»¹⁸. На щастя, поза кон'юнктурними течіями лишається провідна російська дослідниця спадщини Димитрія Туптало Марина Федотова¹⁹. Звертається до цієї книги Тетяна Борисова, викладач Афіньського університету²⁰. І невтомна Джованна Броджі-Беркофф знайшла можливість торкнутися в своїх працях проблем «Руна орошеного»²¹.

Ключ до коду нарративної стратегії книги автор пропонує вже в перших рядках передмови-посвяти архієпископу Лазареві Барановичу: «Овча сый паствы Вашея, Преосвященный Пастыру мой, несу руно Вашему Святительству»²². Таким чином інтенційність тексту розкривається в перспективі архетипної алегорії пастуха (цсл. пастыря²³) й отари (цсл. паствы²⁴), визначеної євангельськими притчами. У цій перспективі субординаційні стосунки члена та духовного лідера церковної спільноти неминуче відображають засадничу модель стосунків апостольської громади й самого Христа, який іменує себе «добрим пастирем» (Ін. 10:11–16)²⁵.

Руно, тобто овеча вовна, виокремлюється з архетипної алегорії й перетворюється на містку метафору з широкою конотаційною сферою. В ній імпліцитно зберігається й семантична роль праобразу, запозиченого з вівчарських реалій. Покірлива овечка, яка довірливо дозволяє стрижеві зняти з неї закудлану вовну й полегшено повертається на пасовисько, – ідеальний об'єкт для опису християнського смирення.

Разом із тим Димитрій Туптало, вихованець Києво-Могилянської колегії, формування якого передбачало постійне звернення до античних сюжетів, адресуючи книгу колишньому ректорові своєї *alma mater*, не міг обминути й історії мандрів аргонAUTів за золотим руном – «руном Іассоновым, еже он от Колхов изнесе в Тессалию» (арк. 1 нн. зв.). І, звичайно ж, виринає алюзія до біблійного

¹⁴ Туптало Д. Руно орошенное / Підгот. тексту, передмова та коментарі Олександра Тарасенка. *Сіверянський літопис*. 2009. № 1. С. 30–50; Тарасенко О. Образ гетьмана Івана Мазепи у панегірику з твору «Руно орошенное». *Сіверянський літопис*. 2009. № 6. С. 80–82.

¹⁵ Святитель Димитрий Ростовский. Чуда пресвятой и преблагословенной Девы Марии / Подг. текста, вступ. ст., комент. М. А. Федотовой. Черниговский национальный педагогический университет им. Т. Г. Шевченко; Центр исследования истории религии и Церкви. Чернигов : Вѣра и Жизнь, 2013. 96 с.

¹⁶ Там само. С. 9–21.

¹⁷ Димитриевские чтения: науч. конф. Первые Димитриевские чтения : Материалы науч. конф., 21–24 апр. 1996 г. СПб.: Б. и., 1996. 274 с.

¹⁸ Первые православные Свято-Димитриевские чтения. URL: <https://zempl-trub.ru/society/2019/11/01/pervye-pravoslavnye-svyato-dimitrievskie-chteniya/> (Дата звернення: 23.04.2020).

¹⁹ Святитель Димитрий Ростовский. Чуда пресвятой и преблагословенной Девы Марии / Подг. текста, вступ. ст., комент. М. А. Федотовой. Черниговский национальный педагогический университет им. Т. Г. Шевченко; Центр исследования истории религии и Церкви. Чернигов : Вѣра и Жизнь, 2013. 96 с.

²⁰ Борисова Т. Церковнославянский канон и его переосмысление в эпоху барокко: на материале книги «Руно орошенное» Димитрия Ростовского. *Известия Южного федерального университета. Филологические науки*. № 1. С. 58–66.

²¹ Bercoff G.V. Old and New Narrative: «Runo orošennoe» by Dimitrij Tuptalo, Metropolitan of Rostov. *Старобългарска литература*. 2009. № 41–42. С. 359–366.

²² Димитрій Т. Руно орошенное. Чернігів, 1683. Арк. 1 нн. Далі посилання на це видання в тексті.

²³ Дьяченко Г., прот. Полный церковнославянский словарь. Москва, 1900. С. 409.

²⁴ Там само.

²⁵ Біблія. Книги Святого Письма Старого та Нового Завіту: Четвертий повний переклад з давньогрецької мови [єромон. Рафаїла Туркуняка]. Київ : Українське Біблійне товариство, 2011. С. 1048. Далі посилання на це видання в тексті.

епізоду з використанням руна – в історії судді Гедеона, котрий перед вирішальною битвою з мадіянцями просить Бога дати знак Його підтримки: «Ось я кладу вовняну шкуру на току, і якщо роса буде тільки на шкурі, а на всій землі буде сухо, то знатиму, що спасеш Ізраїля моєю рукою, – як Ти і сказав» (Суд. 6:37). Водночас в інтертекстуальній ретроспективі св. Димитрій опосередковує алюзію до Книги Суддів акафістом, де в одній із хайретизм говорить: «Радуйся, руно орошенное, еже Гедеон Дѣво прежде видѣ» (арк. 1 нн. зв.). Подібні провіденційні інтерпретації старозавітного образу знаходимо в акафістах Успінню Богородиці («Радуйся, руно, зрошене Ісусом, прообразоване Гедеоном»²⁶), перед чудотворними іконами «Знайдення загиблих» і «Всіх скорботних Радість» («Радуйся, Руно зрошене, яке Гедеон передбачив»²⁷ – ікос 8). Богословським авторитетом, який обґрунтовує цю провіденційну інтерпретацію, стає для св. Димитрія свт. Амвросій Медиоланський: «Марія уподобися руно, удобна сущи к послушанію. Обоя та убогое овча Пастыреви своему приличнѣ приносит» (арк. 1 нн. зв.). Покірливість овечки перед господарем-стрижем уподібнюється до смирення Діви Марії, втіленого в реакції на сповіщення архангела Гавриїла: «Ось, я раба Господня, нехай буде мені за словом твоїм!» (Лк. 1:38).

Дальше ж просування шляхом винахідливих асоціацій актуалізує когнітивні функції роси, що спала на руно Гедеонові, як знаряддя метафоричного проникнення в таємницю непорочного зачаття: «Дух Святий зійде на тебе, і сила Всевишнього тебе огорне» (Лк. 1:36). Метафорична структура відображає одну з найфундаментальніших концепцій християнської доктрини²⁸ і визначає дискурсивну стратегію автора. Адже непроминуща присутність Богородиці як матері Передвічного Слова уречевлюється в чудотворній Чернігівській Іллінській іконі, написаній ченцем Чернігівського Троїцько-Іллінського монастиря Геннадієм Дубенським у 1658 році²⁹. Саме в цьому монастирі знаходилася архиєрейська резиденція Лазаря Барановича й сюди близько 1680 р. була перенесена з Новгород-Сіверського заснована ним друкарня³⁰. Друкарня, в якій і публікувалося «Руно орошенное».

Початок шанування Іллінської ікони як чудотворної пов'язаний із витіканням сліз, що сталося 16–24 квітня 1662 р. Невдовзі після цього монастир був сплюндрований ординцями, при чому монахам вдалося втекти, а ікона була врятована від напасників³¹. Отже, образ роси на руні, покладеному Гедеоном, досить логічно зіставлявся зі сльозами на іконі. Власне служіння слова Димитрій, позиціонує себе як овечку в отарі чернігівського архиєрея, метафорично зображає принесенням руна – зістриженої вовни – господареві. І до цієї конотаційної площини з бароковою парадоксальністю залучається сам Лазар Баранович, письменницька праця якого постає рососою, що спадає на руно: єпископ бо «златыми словесты своими не мало сіе руно позлатил» (арк. 1 зв.–2).

Пропонуючи в передмові до читачів рецептивну програму «чтущим или послушающим книжки сея» (арк. 2 зв. нн.), Туптало розвиває метафоричну парадигму роси на руні коштом традиційної алегорії меду, яку бджоли зносить до сот. Вона насичується алюзіями до історії виходу з Єгипту, коли євреї «харчувалися медом зі скелі й олією з твердої скелі» (Втор. 32:13), та сюжету з Самсоном, якому Бог послав воду з розщелини в осячій щелепі (Суд. 15:19). Принагідно згадується і про слова, промовлені до пророка Валаама його ослицею (Чисел 22:28–30). Це

²⁶ Акафістник. Київ : Вид. відділ УПЦ КП, 2007. Т. 1. С. 85.

²⁷ Там само. Т. 3. С. 44.

²⁸ Пор.: Lakoff George, Johnson Mark. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press, 1980. P. 22.

²⁹ Комашко Н. И. Ильинская Черниговская икона Божией Матери. *Православная энциклопедия*. Москва : Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2009. Т. 22. С. 360.

³⁰ Огієнко І. І. *Історія українського друкарства*. Київ : Либідь, 1994. С. 341–345.

³¹ Комашко Н. И. Ильинская Черниговская икона Божией Матери. С. 360.

увиразнює метафоричну інтерпретацію авторової текстотворчої діяльності як дарування читачеві/слухачеві живлющої води – мотив, неминуче пов'язуваний із алегорією дарів Святого Духа, вжитою Христом при розмові з самарянкою (Ін. 4: 13–14).

Окремо, в «Предословії на книжку» (арк. 3 зв. нн.–5 нн.), Туптало систематизує метафоричні парадигми ключового образу. Ці метафоричні парадигми створюються за сценарієм концепту, несучи в собі елемент приголомшливої парадоксальності.

Чому Богородиця уподібнюється до руна?

1. Бо, як дощ сходить на руно і не шкодить йому, так Христос воплочується від Діви, не шкодячи її цноті.

2. Бо, як вовна зістригається з вівці, так Богородиця відсікла себе від усіх земних пожадань.

3. Бо, як одяг із овечої вовни одягає і зігріває людину, так Богородиця зодягла Христа в тіло й обгортає своєю молитовною опікою християн.

Мало того, топос одягу Богородиці також семіотизується, розвиваючи закладену в природі вовняного вбрання інтенційність. Конвенційно присутні в його семіотичному полі і покривало («μαφόριον»), ототожнюване іконописною традицією з архиерейським омофором («ὄμοφόριον»), і молитовний покров над людським родом. Інтертекстуальну парадигму доповнюють покликання на «Приповіді Соломонові»: «Всі бо у неї од'ягнені. Сугуба од'ягненість сотвори» – «Всі, хто при ній, одягнені. Вона пошила подвійний одяг» (Прип. 31:21–22), на слова з послання апостола Павла до галатів «Єлицы... во Христа креститесь, во Христа облекостесь» – «Ви, які в Христа хрестилися, у Христа зодягнулися» (Гал. 3:27), асоційовані з таїнством хрещення (вони співаються після облачення новохрещеного в крижмо при обведенні довкола купелі)³², хайретизму з акафісту до Богородиці «Радуйся, пламене страстей измѣняющая»³³, фразу патріярха Константинопольського (715–730) Германа I (Γερμανός Α΄; +740), який назвав Богородицю «єдиним пламенем во мнѣ живушаго Божественнаго орошенія» (с. 4 нн.). Роса і полум'я зустрічаються в антиномічній єдності топосу марійної покрови, яка «не точію согрѣет оледенѣвших, то и ... прохладит горящих пламенем похоти» (арк. 4 нн.).

Чудотворна Іллінська ікона вводиться в цю саму модель і зазнає подібної інтерпретації. Її ототожнення з руном мотивується рососою сліз на самій іконі та цілительними краплинами Божої ласки, що спадають на молільників, повертаючи їх до здоров'я і навіть до життя. Інтертекстуальний діалог із псалмом 71, де Туптало знайшов слова «Він зійде, як дощ на руно, – немов краплі, що падають на землю» (Пс. 71:6), опосередковується тлумаченням Іоана Золотоустого: «Каплѣ твѣ силы суть имиже Господь наш изволил исполнити землю зѣло» (арк. 4 нн. зв.). До цього діалогу долучається пророк Ісаїя зі словами «роса від Тебе для них є лікуванням» (Ісаїя 26:19), де топос роси охоплює широкий спектр благодатних Божих дарів, здатних цілити недужих і воскресити померлих.

Так топос руна, зрошеного дощовими краплями, впроваджується в метамову книги Туптала з функціями дискурсивної програми, в основі якої лежить метафора – «Велика Мати будь-якого вишуканого концепту»³⁴. Опозиція «Небо – земля» в її онтологічному сенсі оприявнюється в образі нещодавно виготовленої ікони з відомим іменем її автора, краплі на якій сприймаються за благодатний знак слізної молитви Богородиці, бо ж завдяки Вседіві Марії і через неї Бог посилає молільникам свої ласки.

³² Требник Петра Могили: Перевидання з оригіналу, що появився у друкарні Києво-Печерської Лаври 16 грудня 1646 року / Упор. Аркадій Жуковський. Канберра; Мюнхен; Париж: Вид. УАПЦ в Австралії і Новій Зеландії; НТШ в Європі, Академ. Вид-ва д-ра Петра Белея, 1988. С. 66.

³³ Іерейській молитвослов. Львов: Твпм Ставропігійського інститута, 1906. С. 478.

³⁴ Тезауро Э. Подзорная труба Аристотеля: Пер. с итал. Елены Костюкевич. Санкт-Петербург : Алетейя, 2002. С. 211.

Урухомлення цієї дискурсивної програми дозволяє заглибитися в метафізику слова як уречевленого продукту духу. Залучаючи читача до текстової гри, Туптало нагадує про креативну функцію слова, посилаючись на пророка Ісаю («саме таким буде і Моє слово, яке тільки вийде з Моїх уст, – воно не повернеться, аж доки не виконається те, що Я забажав» – Ісаї 55:11) та Второзаконня («нехай мої слова зійдуть, немов роса» – Второзак. 32:2). Отже, і сюжети та повчання з пропонованої книги покликані стати духовною рососою на руні текстового простору, позначеного іменем Богородиці та посвятою їй. Очевидно, пильнуючи аскетичного етикету, свт. Димитрій локалізує метафорику роси й дощу на змістовому наповненні його власних розділів, «в них же суть словеса Господня, а тья уподобляються росѣ и дождю» (арк. 4 нн. зв.).

Цей стратегічний задум втілюється в заголовок «Руна орошеннаго Пречистой Дѣвы Маріи чудодѣйственная благодати роса от чудотворнаго ея образа истѣкающая» (арк. 1). Всеохопність богородичної опіки над людством символічно позначається числом розділів, що відповідає кількості годин у добі:

1. Роса любве.
2. Роса защищенія.
3. Роса странным утѣшенія.
4. Роса исцѣленія.
5. Роса устрашенія врагов.
6. Роса озаренія смыслов.
7. Роса слез избавленія.
8. Роса узорѣшителства.
9. Роса силы мучащя невидимых мучителей.
10. Роса прогнанія лукавых духов.
11. Роса исправленія челоѡком.
12. Роса низпаденія бѣсом.
13. Роса слѣпым прозрѣнія.
14. Роса скорбящым радости.
15. Роса болным посѣщенія.
16. Роса немощным покрова и заступленія.
17. Роса благодѣянія.
18. Роса милостивнаго призрѣнія.
19. Роса матерства сиротам.
20. Роса надежды потерявшим надежду.
21. Роса благоутробія.
22. Роса милосердія.
23. Роса пристанища обурѣваемым.
24. Роса воскресенія.

Однакова структура розділів визначає сувору внутрішню симетрію книги. Кожен розділ має однотипний заголовок, певною мірою пов'язаний із наративною частиною та узалежнений від структуротворчої метафори топосом роси. Далі йде епіграф-мотто, взятий із Святого Письма Старого (1, 4, 7, 13, 16, 19) та Нового (18) Завіту, Октоїха (8, 11, 15, 21, 22), великодніх богослужінь (14), Акафісту Богородиці (2, 5, 6, 9, 10, 12, 23, 24), молебних співів (3, 17, 20). Показова перевага акафістних цитат і пріоритетне звернення до провіденційних стихів Старого Завіту в порівнянні з єдиним епіграфом новозавітного походження: «Не бранѣте дѣтем приходити къ мнѣ» («Пустіть дітей, хай приходять до Мене, не забороняйте їм» – Лк. 18:16) до 18 розділу.

Сам текст кожного розділу складається з чотирьох частин: «чудо», «бесѣда», «нравоученіє», «прилог».

Кожне «чудо» розробляє сюжет про одне з чудесних зцілень, що сталися в Чернігівському Іллінському монастирі. Більшість із сюжетів безпосередньо

пов'язані з чудотворною іконою Богородиці. Повідомляється про появу на іконі сліз 16–24 квітня 1662 р., (чудо 1), про порятунок ікони й припишклих у печері монахів від татарського нападу 1662 р. (чудо 2), про зцілення німої паралізованої Віри з Мозирського повіту 1667 р. (чудо 3), шляхтянки Анни Пенської 1671 р. (чудо 4), хворої на віспу Марії Полуботківни (чудо 13), доньки офіцера-католика Андрія Рачкевича (чудо 7), хворої на гостець Анни з поліського Брагіна (чудо 15), п'ятирічного хлопчика Федора (чудо 18), про вигнання бісів із монахині Олександри 1672 р. (чудо 5), Єрмолая (Ярмоли) з приміського села Халявина («Холявина») (чудо 8), поліщука Михаїла (чудо 9), литвина Дем'яна, що прийшов з-під Мінська (чудо 10), чернігівця Пархома (чудо 12), селянина Степана з Смолина (чудо 16), сироти Тетяни з Полтави (чудо 19), чернігівця Фоми (чудо 23), про відновлення психічного здоров'я чернігівця Лаврентія 1672 р. (чудо 6), про повернення зору доньці чернігівського бурмистра Павла Клевця Тетяні (чудо 14). Навіть лишаяючись на відстані від ікони Агафія з Сосниці видужує після молитовного звернення до неї (чудо 20), коли ж мати хворої Марини Ганна помолилася перед іконою, донька зцілилася (чудо 21).

Але чудовна допомога постраждалим від хвороб чи опанування бісами не локалізується довкола Чернігівсько-Іллінської ікони. Руном, на яке спадає роса Божої благодати, Туптало зображає весь Болдин Іллінський монастир. У розділі, вставленому між передмовама та основними 24 частинами (він був запозичений із попереднього видання 1677 р. зі збереженням староукраїнської мови оригіналу³⁵), нагадується про легендарний початок монастиря, коли прп. Антоній Печерський «на том Болдинском мѣсту оноє благословивши и подвигами своими освятивши ... выкопал печеру». Йдеться про епізод, пов'язаний із вимушеним переселенням засновника Києво-Печерського монастиря через конфлікт із князем Ізяславом Ярославичем, включений до «Повісти временних літ» під 1074 (6582) роком: «В то же время приключися Изяславу прити из Ляховъ. И нача гнѣватися Изяславъ на Антония изо Всеслава. И приславъ Святъславъ ночью, поя Антония к Чернигову. Антонии же пришедь къ Чернигову и възлюби Болъдину гору, и ископавъ пещеру и ту вселися. И есть манастирь святоѣ Богородицѣ на Болдинахъ горахъ и до сихъ днѣи»³⁶. Вимушене (чого не згадує Туптало) переселення Антонія до Чернігова ставиться в широкий контекст зрошення духовними дарами «тихих и безмолвных пристанищ пустынных» Єрусалиму, Палестини, Єгипту, Синаю, Афону, зрештою, Києва з його лаврою. Так відлюдники-аскети, а серед них і небесний покровитель чернігівського монастиря пророк Ілля, і сам прп. Антоній Печерський, вводяться в символічне поле книги як росяні краплі на чудовному руні, що покриває землю.

Отже, сама поява в цьому благодатному просторі – в печері прп. Антонія Печерського Болдина монастиря – звільняє слугу Василя Болдаківського Клима від опанування бісами (чудо 11), підводить із смертельної хвороби Павла Домоновича (чудо 17). Жебрак Степан видужує після обіту працювати до смерті в цьому монастирі (чудо 22). А батьки раптово померлого 12-річного підлітка Тимофія з Яриловичів за даний ними обіт прощі до Іллінського монастиря повертають сина до життя (чудо 24).

Прикметна тенденція до граничної деталізації сюжету. Інколи вказується дата чудовних подій, завжди називаються імена осіб, які зазнали надприродної допомоги, зазвичай подаються відомості про те, де вони живуть і до якого стану належать. Антиномічна структура базової метафори мотивує прагнення відтінити трансцендентний чинник миготливими деталями актуальної дійсності іменами конкретних людей, реальними топонімами, історичними датами.

Другий складник кожного розділу – «бесѣда». Вона проектує сюжет «чуда» з його просторо-часовою обмеженістю в широкий контекст історії спасіння.

³⁵ Димитрий Ростовский, святитель. Чуда пресвятой и преблагословенной Девы Марии. С. 25–27.

³⁶ Полное собрание русских летописей. СПб., 1908. Т. 2. Ипатьевская летопись. Стлб. 185.

Завдяки цьому сльози на чудотворній іконі пов'язуються не лише з краплями на Гедеоному руні, а й із плачем Ісуса над померлим Лазарем (Ін. 11:35), плачем трьох друзів за праведним Йовом (Йов 2:12), голосінням вдови з Наїну над синовим тілом (Лк. 7:12–13) у розділі 1. Рідина ж сліз у розділі 7 раптом обертається вином із акафістної «чаші, що подає радість»³⁷, тобто самої Богородиці, в якій Туптало вбачає виповнення Ісаїного пророцтва: «І Господь Саваот зробить бенкет усім народам на цій горі. Питимуть радість, питимуть вино, помажуться миром» (Ісаї 25:6). Гора ж із пророцтва виявляється Болдиною горою. Бо ж «притїкаєт zde печалный и пиетъ радость, притїкаєт болящий и пиетъ здравіє, притїкаєт немощный и пиетъ силу, притїкаєт грѣшный и пиетъ спасеніє» (арк. 35 зв.–36). А Богородиця зображується в бесіді на чудо 17 невпинно плинним джерелом, про яке в бесіді на чудо 22 говориться: «в тебѣ же Богородице кипят всегда милосердія воды».

Літературний контекст сюжету «чуда» не вичерпується біблійними історіями. Часом Туптало апелює і до античної минувшини, коли, скажімо, в бесіді на чудо 15 згадує «премудрых врачей» (арк. 67 зв.) Асклепія (Ἀσκληπιός – ясна річ, міфологічна постать давньогрецького бога медицини, якого римляни назвали Ескулапом), Гіппократа (Ἱπποκράτης; близько 460 до н. е. – бл. 370 до н. е.) й Галена (Γαληνός; 129 або 131 – близько 200). Простровий же обшир розширюється в бесіді на чудо 22 згадками про інші місця вияву благодатної опіки Богородиці – Київ, Новий Двір (очевидно, Новодвірець, де знаходилася ікона Богородиці пензля митрополита Петра Ратенського³⁸), Куп'ятичі, Москву, – а також порівнянням щедрих дарів Богородиці з рясноплинним Нілом. «Се восписовати прислушаєт рѣцѣ Божіей Дѣвѣ Маріи, яже вод благодатій наполнися, та не Єгипет точію, но вселенную всю восток, и Запад, Полудень и Полунощ напаяєт потоками неизчерпаємыми милосердія своего». Метафоричний образ крапель на руні розростається до вселенських вимірів.

Третя частина кожного розділу – «Нравоученіє». Тематично мотивована фабулою «чуда», вона функціонально підпорядкована меті декодування метафоричного задуму книги: виявити в конкретному знакові Богородичної опіки над людством поєднання всеосяжної Божої ласки та конкретних запитів і потреб кожної особистості. Сльози Богородиці на іконі спонукають людей плакати за свої гріхи (на чудо 1), розповідь про зцілення кульгавої Анни (чудо 4) нагадує про кульгавість усіх «уклоняющихся от пути праваго».

Загальна метафорична стратегія стимулює звернення до алегорези, завдяки якій до нескінченности триває вишукування прихованих сенсів у духовній боротьбі за звільнення монахині Олександри від біснування (чудо 5). Знаряддя цієї боротьби – ім'я Христа, котрий назвав себе *наріжним каменем* (Мт. 21:42–44). А камінь, яким Давид забезпечив євреям перемогу над филистимлянами (1 Цар. 17:49–50), був кинутий із пращі, що асоціюється в образному мисленні Туптала з народженням Христа з Діви Марії. Розвиваючи цю тезу, автор доповнює біблійний сюжет апокрифічною деталлю: Давид нібито використовує п'ять каменів – магніт (магнетит або магнітний залізняк), що символізує смирення, «адамант» (алмаз), що символізує мужність, рубін, що символізує цнотливість, «іакин» (гіацинт), що символізує побожність, аметист, що символізує палку любов. Кожен із них позначає силу, якою вбивають бісів: магніт смирення – біса гордості, адамант мужности – біса страху, рубін цнотливости – біса нечистоти, гіацинт побожности – біса земних пристрастей, аметист любови – біса ненависти.

Згадавши в «нравоученіі» на чудо 10 про десятиструнну псалтир (ψαλτήριον), на якій грав Давид, Туптало використовує порівняння цього музичного інструмента, називаючи його за аналогією з українським щипковим музичним інструментом «гуслами», з десятьма заповідями. «Ібо яко же в гуслах, аще єдина струна не будет настроєна, вся гусли несогласну издадут пѣснь, тако в заповѣдех Божіих, аще

³⁷ Акафістник. Т. 1. С. 73.

³⁸ Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся. Вінніпег : Т-во «Волинь», 1986. Т. 2. С. 145.

єдина не исполниться, то вся ничтоже». У «нравоученії» на чудо 19 ще й подається короткий глосарій метафоричних визначень духовних недуг:

Ідол – гріх.

Ідольське катище – гріхоловне серце.

Ідолопоклонник – той, хто служить гріховним пристрастям.

Ідолопоклоніння – пристрастність.

Жертва ідолу – здійснення задуманого гріха і т. д.

Четверта частина кожного розділу – «прилог» (у маргіналії до 1 чуда він іменується «приклад» (арк. 4 зв.). Його основу становить повчальний сюжет патерикового походження, якоюсь мірою суголосний «чуду», який надає розділові внутрішньої симетрії. Принцип перенесення образів і подій із однієї площини в іншу, що лежить в основі метафори, реалізується тим самим у зіставленні сюжетів із української реальності XVII ст. з повчальними епізодами з життя стародавніх аскетів. Персонажі «прилогів» репрезентують духовність Отців пустелі зі стародавнього Сходу, втілених в апофтегмах (від грецьк. ἀποφθέγγομαι – «говорити прямо»), а точніше, в одному з їхніх підвидів – «невеликих біографічних текстах, що мають значення прикладу»³⁹. Широке використання апофтегм українськими авторами барокової доби ретельно зафіксував свого часу Володимир Кречотень⁴⁰.

Тексти стародавніх патериків – Єгипетського, Палестинського, «Лавсайка», «Луга духовного» («Лимонар», Синайський патерик) Іоана Мосха та ін. – з часів Середньовіччя належали до улюбленої аскетичної лектури християнського Сходу. Вони поширювалися в рукописах, читалися за монашою трапезою і на утрени, а «Лимонар» у церковнослов'янському перекладі був опублікований у київській друкарні Спиридона Соболя 1628 р.⁴¹ Туптало охоче використовує повчальні приклади з цих творів. Так, у «прикладі» до чуда 7 він переказує сюжет «Про те, як три сліпці втратили зір»⁴², випереджаючи наратив фразою: «Повѣда нам авва Іоанн» (арк. 39).

Прикметно, що, не обмежуючись вітчизняними виданнями й рукописами, свт. Димитрій намагається знайти авторитетне першоджерело або не менш знаного посередника. При наведенні сюжету з життя прп. Павла Фівейського, він згадує його автора: блаженного Єронима Стридонського⁴³, не забуваючи порівняти автентичний текст із пізнішими інтерпретаціями: «Святой Іероним пиша житіє преподобнаго Павла Фивейскаго, в началѣ приводит нѣкоего юношу єгѳпетска, егоже Пролог Философа наричет, Дрежелій же сего Никиту именуєт» (арк. 43 зв.). В іншому місці він звертається до посередництва найавторитетнішого на той час агіографічного корпусу архієпископа-домініканина Якова Ворагинського (Jacobus da Voragine; бл. 1230–1298) «Золота легенда» (Legenda Aurea)⁴⁴, коли в прикладі до чуда 5 зазначає: «Пишет Іаков де Вораине» (арк. 27).

Неодмінним елементом «прилогу» є початкова епіграма. Це дистих, побудований на антитетичному зіставленні двох або й більше елементів, завдяки якому виявляються несподівані паралелі між пластичними образами природного довкілля й релігійно-етичними вартостями. Чи не найвиразніший приклад дає нам епіграма до першого «прилогу»:

³⁹ Deprez Vincent, o. OSB. Początki monastycyzmu / Przekł. Janina Dembska. Tyniec: Wyd-wo benedykty-nów, 1999. T. 1. S. 391.

⁴⁰ Кречотень В. І. Оповідання Антонія Радивиловського: З історії української новелістики XVII ст. Київ : Наукова думка, 1983. С. 106–111.

⁴¹ Запаско Я., Ісаєвич Я. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Львів : Вища школа. Вид-во при Львівському державному університеті, 1981. Кн. 1 (1574–1700). С. 46–47.

⁴² Йоан Мосх, блаж. Луг духовний / Пер. О. Криницької. Львів: Місіонер, 2007. С. 144–145.

⁴³ Jerome. Life of Paul of Thebes. *Early Christian Lives* / Translated by Carolinne White. London: Penguin Books, 1998. P. 71–84.

⁴⁴ Jacobus de Voragine. The Golden Legends: Readings on the Saints / Transl. by W.G. Ryan. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1995. Vol. 1. P. I–XVIII.

З дожда сѣмена растут, з росы маргарита

З плача радост, zde плачущим та в тебѣ сокрита (арк. 4 зв.).

Багатозначна символіка стокротки (цсл. «маргарити» – від грецького *μαργαρίτα*, перлина) включає і широке поле богородичних конотацій, і невинність, спасіння, безсмертя⁴⁵. Мотив проростання рослин після дощу переростає в появу квіток стокротки від сконденсованої на ґрунті роси. Останній же в метафоричній стратегії книги, де сльози на іконі обертаються рососою на руні Богородиці, реалізує символічний потенціал богородичної квітки як сотеріологічний знак надії для кожного, хто готовий подбати про майбутню радість у Небі, щедро проливаючи сльози скрухи в дочасному житті.

До мотиву сліз як найкращих дарів Богові Туптало повертається в «прилозі» до чуда 21:

Земнаго ублажают дары приношенны,

А Бога – слезы сокрушенны.

Образ сліз у цій епіграмі є радше складником метонімії (йдеться бо загалом про каяття, видимим знаком якого є сльози), сама ж структура тексту й спосіб реалізації релігійно-етичного постулату виявляють очевидну залежність від загальної дискурсивної стратегії збірки, мотивованої бароковим пошуком «великої Метафори».

У «прилозі» до чуда 6 згашена вітром свічка наділяється функціями метафоричного опису розуму, знищеного гріхом, а із взаємодії цих двох образів виводиться повчальна теза про шкоду грошолюбства:

Вѣтр свѣцу угашает, грѣх разума губит,

Отвергается Христа, иже злато любит (арк. 32).

Об'єктивна оцінка збірки свт. Димитрія Туптала «Руно орошенное», як і будь-якого літературного твору, можлива лише у вимірах культури її епохи з властивими цій культурі художніми кодами та дискурсивними стратегіями. Спроби анахронічного підходу до «Руна орошенного» зі штучним застосуванням щодо нього критеріїв позитивізму чи пізніших епох неминуче завершуються зверхньою критикою або ігноруванням. Виразно бароковий характер твору відкриває нам у його структурній цілісності та топологічній упорядкованості відображення метафоричної стратегії, визначеної концептом «руна орошенного». Концептом, у якому перетинаються античні й біблійні сюжети, асоціативні ряди, пов'язані з вівчарським досвідом селянина та з актуальними враженнями від духовного життя Сіверщини, інтертекстуальні сполучення з марійним культом та аскетичним світом Отців пустелі. І все це строкате розмаїття вкладається в єдину палітру, ніби краплі сліз на оспівуваній автором чудотворній іконі, яка нагадала йому вкрите рососою руно. Руно, що сповістило Гедеонові майбутню перемогу.

References

Akafistnyk. (2007). [The collection of acafists]. Vol. 1. Kyiv, Ukraine : Vyd. viddil UPTs KP.

Akafistnyk. (2007). [The collection of acafists]. Vol. 2. Kyiv, Ukraine : Vyd. viddil UPTs KP.

Akafistnyk. (2007). [The collection of acafists]. Vol. 3. Kyiv, Ukraine : Vyd. viddil UPTs KP.

Bibliia. Knyhy Sviatoho Pysma Staroho ta Novoho Zavitu: Chetvertyi povnyi pereklad z davnohrets'koi movy [hieromon. Rafail Turkoniak]. (2011). [Bible. Old and New Testament Scriptures: The Fourth Full Translation from Ancient Greek]. Kyiv, Ukraine : Ukrainske Bibliine tovarystvo.

⁴⁵ Золотницький Н. Ф. Цветы в легендах и преданиях. Санкт-Петербург : Изд-во А. Ф. Девриен, 1913. С. 91–98.

Bilous, P. (2009). *Istoriia ukrainskoi literatury XI–XVIII st.: Navchalnyi posibnyk*. [History of Ukrainian literature of the XI–XVIII centuries: A textbook]. Kyiv, Ukraine : Akademiia.

Borisova, T. S. (2019). Czerkovnoslavyanskij kanon i ego pereosmy`slenie v e`pokhu barokko: na materiale knigi «Runo oroshennoe» Dimitriya Rostovskogo [Church Slavonic canon and its reinterpretation in the Baroque era: on the material of the book «The Bedewed Fleece» by Dmitry Rostovsky]. *Izvestiya Yuzhnogo federal`nogo universiteta. Filologicheskie nauki*, 1, 58–66.

Vozniak, M. (1921). *Istoriia ukrainskoi literatury* [History of Ukrainian Literature]. Vol. 2. Ch. 1.

Hrytsai, M. S., Mykytas, V. L., and Sholom, F. Ia. (1978). *Davnia ukrainska literatura* [Early Ukrainian literature]. Kyiv, Ukraine : Vyscha shkola.

Dimitrievskie chtenya: nauch. konf. Pervyie Dimitrievskie chtenia : Materialy nauch. konf., 2-124 apr. 1996 g. (1996). [Dymytrii readings: scientific. conf. The first Dimitrii readings: Materials of the scientific. conf., April 21–24, 1996]. St. Petersburg, Russia.

Dimitrij Rostovskij, svyatitel. (2013). *Chuda presvyatoj i preblagoslovennoj Devy` Marii* [Miracles of the Most Holy and Most Blessed Virgin Mary]. Chernihiv, Ukraine : Vyera i Zhizn.

Dymytrii Tuptalo. (1683). *Runo oroshennoie* [The Bedewed Fleece]. Chernihiv, 1683.

Dmytro Tuptalo. (2009). *Runo oroshennoie* [The Bedewed Fleece]. *Siverianskyi lito-pys – Siverian Chronicle*, 1, 30–50.

Dmytro Tuptalo u sviti ukrainskoho baroko: Zb. nauk. Prats (2007). [Dymytrii Tuptalo in the Ukrainian Baroque World: A Collection of Scientific Papers]. B. S. Krysa (Ed.). Lviv, Ukraine : Artos; Apriori.

Diachenko, G., prot. (1900). *Polnyj czerkovnoslavyanskij slovar* [Complete Church Slavonic Dictionary.]. Moscow, Russian Empire.

Yefremov, S. (1924). *Istoriia ukrainskoho pysmenstva* [History of Ukrainian Writing.]. Vol. 4. Kyiv, Ukraine; Liaiptsig, Germany.

Zapasko, Ya., and Isaievych, Ya. (1981). *Pamiatky knyzhkovoho mystetstva. Katalog starodrukiv, vydanykh na Ukraini* [Book Art Monuments. Catalog of old printed books published in Ukraine.]. Book 1. Lviv, Ukraine : Vyscha shkola. Vyd-vo pry Lvivskomu derzhavnomu universyteti.

Zolotniczkij, N. F. (1913). *Tsvety v legendakh i predaniyakh* [Flowers in legends and traditions]. St. Petesburg, Russian Empire : Izd-vo A.F. Devrien.

Iyereiskii molytvoslov [priestly prayer book]. (1906). Lviv, Ukraine : Tipom Stavropyhiiskaho instytutu.

Irtuhanova, T. (2013). Avtor u «Runi oroshennomu» Dymytrii Tuptala. [The author in Dymytrii Tuptalo`s «The Bedewed Fleece»]. *Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu Kyievo-Mohylianska akademiia]. Ser.: Filolohiia. Literaturoznavstvo*, 222, 210, 72–75.

Irtuhanova, T. (2019). Naratyvni osoblyvosti opovidan-mirakliv u «Runi oroshennomu» Dymytrii Tuptala [Narrative features of the miracle stories in Dymytrii Tuptalo`s «The Bedewed Fleece»]. *Pivdennyi arkhiv (filolohichni nauky)*, 77, 17–21.

Irtuhanova, T. (2011). Nauka skladannia propovidi i «Runo oroshennoie» Dymytrii Tuptala [The science of preparation of sermon and Dymytrii Tuptalo`s The Bedewed Fleece]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva*, 16, 117–120.

Irtuhanova, T. R. (2012). «Runo oroshennoie» Dymytrii Tuptala v istoryko-literaturnomu dyskursi. [Dymytrii Tuptalo`s «The Bedewed Fleece» in historical and literary discourse]. *Tainy khudozhnogo tekstu (do problemy poetyky tekstu)*, 14, 40–46.

Irtuhanova, T. (2018) Yavyshche kulturnoi pamiaty y «Runo oroshennoie» Dymytrii Tuptala [The phenomenon of cultural memory and Dymytrii Tuptalo`s «The Bedewed Fleece»]. *Aktualni pytannia suspilnykh nauk ta istorii medytsyny*, 4, 79–82.

- Istoriia ukrainskoi literatury [History of Ukrainian Literature]. (1954). Vol. 1. Kyiv, USSR : Vyd-vo AN URSSR.
- Istoriia ukrainskoi literatury [History of Ukrainian Literature]. (1967). Vol. 1. Kyiv, USSR : Naukova dumka.
- Istoriia ukrainskoi literatury [History of Ukrainian Literature]. (2014). Vol. 2. Kyiv, Ukraine : Naukova dumka.
- Ioan Moskh, blazh. (2007). Luh dukhovnyi [The Spiritual Meadow]. Lviv, Ukraine : Misioner.
- Komashko, N. I. (2009). Iljinskaya Chernigovskaya ikona Bozhiej Materi [Elijah Chernihiv Icon of the Theotokos]. *Pravoslavna e`ncziklopediya*. Vol. 22. Moscow, Russia : Czerkovno-nauchny`j centr «Pravoslavna e`ncziklopediya». Pp. 360–365.
- Krekoten, V. I. (1983). Opovidannia Antonii Radyvylovskoho: Z istorii ukrainskoi novelistyky XVII st. [Antony Radivilovsky's Stories: From the History of Ukrainian Novelty of the 17th Century]. Kyiv, USSR : Naukova dumka.
- Ohiienko, I. I. (1994) Istoriia ukrainskoho druzarstva [History of Ukrainian printing]. Kyiv, Ukraine : Lybid.
- Ohonovskiy, O. (1887). Istoriia literatury ruskoi [History of Ruthenian Literature]. Vol. 1. Lviv, Austro-Hungarian Empire.
- Pervyoe pravoslavnyoe Svyato-Dimitrievskie chteniya [The first Orthodox Saint Demetrius readings]. (2019). Retrieved from <https://zempl-trub.ru/society/2019/11/01/pervye-pravoslavnye-svyato-dimitrievskie-chteniya/>.
- Polnoe sobranie russkikh letopisej. T. 2. Ipat`evskaya letopis` [Complete collection of Russian chronicles. Vol. 2. Hypatian Codex]. (1908). Vol. 2. St. Petersburg, Russian Empire.
- Tarasenko, O. (2009). Obraz hetmana Ivana Mazepy u panehiryku z tvoruu «Runo oro-shennoe» [The image of Hetman Ivan Mazepa in the eulogy of the work «The Bedewed Fleece»]. *Siverianskyi litopys – Siverian Chronicle*, 6, 80–82.
- Tesauo, E. (2002). Podzornaya truba Aristotelya [The Aristotelian Telescope]. St. Petersburg, Russia : Alitejya.
- Trebnyk Petra Mohyly: Perevydannia z orygyナル, shcho poiavyvsia u drukarni Kyievo-Pecherskoi Lavry 16 hrudnia 1646 roku [Peter Mohyla's Euchologion: A reissue from the original that appeared in the printing house of the Kyiv Caves Lavra on December 16, 1646]. (1988). Canberra; Munich; Paris : Vyd. UAPTs v Avstralii i Novii Zeliandii; NTSh v Evropi, Akadem. Vyd-va d-ra Petra Beleia.
- Franko, I. (1983). Istoriia ukrainskoi literatury. Chast persha [History of Ukrainian Literature. Part One]. *Franko I. (1983). Zibrannia tvoriv: U 50 t.* Vol. 40. Kyiv, USSR : Naukova dumka. Pp. 7–370.
- Tsynkalovskiy, O. (1986). Stara Volyn i Volynske Polissia [Old Volyn and Volyn Polesia]. Vol. 2. Winnipeg, Canada : Volyn.
- Shlyapkin, I. A. (1891). Sv. Dimitrij Rostovskij i ego vremya (1651–1709 g.) [St. Demetrius of Rostov and his time (1651–1709)]. St. Petersburg, Russian Empire.
- Bercoff, G. B. (2009). Old and New Narrative: «Runo oro-shennoe» by Dimitrij Tuptalo, Metropolitan of Rostov. *Старобългарска литература*, 41–42, 359–366.
- Deprez, V., o. (1999). OSB. Początki monastycyzmu / Przekł. Janina Dembska. Vol. 1. Tyniec, Poland : Wyd-wo benedyktyńów.
- Jacobus de Voragine. (1995). The Golden Legends: Readings on the Saints. W. G. Ryan. Princeton (Tr.). Vol. 1. XVIII. New Jersey, USA : Princeton University Oress.
- Jerome. (1998). Life of Paul of Thebes. *Early Christian Lives*. C. White (Tr.). London, UK : Penguin Books. Pp. 71–84.
- Lakoff, G, and Johnson, M. (1980). Metaphors we live by. Chicago, IL : University of Chicago Press.

архиепископ Ісиченко Ігор – архиепископ-емерит, доктор філологічних наук, професор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна).

archbishop Isichenko Ihor – archbishop-emeritus, Doctor of Philology, professor of the V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine).

E-mail: archbishop.ihor@gmail.com

THE BEDEWED FLEECE IN THE METAPHORICAL STRATEGY OF ST. DYMISTRYI TUPTALO

The purpose of the article is to analyze the artistic structure of the collection of the Mariological short stories by Dymistryi Tuptalo's «The Bedewed Fleece» (Chernihiv, 1683). This book occupies a special place in the work of the prominent Ukrainian writer of the Baroque era, Dimitri Tuptal, as it chronologically opens the literary activity of the future compiler of the The Lives of Saints («Chet'i-Minei» - Monthly Readings or Menologion). Nevertheless, national literary criticism assessed the collection with restraint or criticism. After all, the positivist methodology of the late nineteenth and early twentieth centuries, and Soviet literary criticism, based on the criterion for evaluating the work, its nationality, political relevance, and the ideological-thematic orientation of the work to the requirements of social progress. The structural methodology chosen in the article, combined with the intertextual analysis, reveals a wide range of conceptually capacious elements that form a perfect system of artistic reflection of the mariological doctrine. A key concept for uncovering the artistic structure of text is metaphor. Its decisive role in the collection is in line with the text-making strategy of Baroque art. The scientific novelty of the article is to describe the connotational fields of the central metaphor of the bedewed fleece and to identify in the interaction of these fields the author's strategy. The intensity of the text is revealed in the perspective of the archetypal allegory of the shepherd and the flock defined by the gospel parables. Fleece, that is, sheep's wool, is separated from the archetypal allegory and transformed into a large-scale metaphor with a broad connotational sphere. The antithetical character of this metaphor proves to be productive for deployment at the level of the introductory sections and uniquely constructed parts of the concept of the Virgin as the space of unity of heaven and earth. The article concludes that the metaphorical structure reflects one of the most fundamental concepts of Christian doctrine and defines the author's discursive strategy. Opposition «Sky – Earth» in its ontological sense is manifested in the image of the Chernihiv-Elijah icon, drops on which are perceived as a blessing sign of tearful prayer of the Virgin. Topos of the Virgin's clothing (cover – «omophoron») is semiotized, developing the intentional nature of woolen attire. The text-making activity itself is interpreted as giving the reader / listener nourishing water.

Keywords: Dymistryi Tuptalo; Theotokos; Chernihiv-Elijah icon; baroque; metaphorical strategy; cognitive function; discursive program; topos; concept; hagiography; pateric.

Дата подання: 14 квітня 2020 р.

Дата затвердження до друку: 17 квітня 2020 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Ісиченко І. «Руно орошенное» в метафоричній стратегії свт. Димитрія Туптала. *Сіверянський літопис*. 2020. № 2. С. 211–223. DOI: 10.5281/zenodo.3860706.

Цитування за стандартом APA

Isichenko, I. (2020). «Runo oroshennoie» v metaforychnij stratehii Svt. Dymistryia Tuptala [The bedewed fleece in the metaphorical strategy of st. Dymistryi Tuptalo]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 2, 211–223. DOI: 10.5281/zenodo.3860706.